REPTES I AMENACES DELS DRETS HUMANS A EUROPA

Els drets universals van sorgir de l'antifeixisme

La defensa de la universalitat exigeix una democràcia militant

Paul Mason

Joves cadets a la plaça Roja de Moscou, Rússia, el 10 d'octubre de 2013, davant del Kremlin i la catedral de Sant Basili. Fotografia: Alessio Mamo

Quan Gueorgui Plekhànov va redactar el primer programa socialista per a Rússia, no tenia cap ambició en matèria de drets humans. Exiliat a Ginebra el 1883, el seu Grup per a l'Emancipació del Treball es va limitar a reivindicar uns quants elements bàsics: eleccions lliures, *habeas corpus* i llibertat de pensament, premsa, reunió i associació. Plekhànov pensava que si les normes bàsiques de la democràcia occidental es podien introduir al seu país, la justícia social vindria a continuació [1].

És sorprenent que, 140 anys més tard, cap d'aquests drets existeix actualment a Rússia. Segons Amnistia Internacional, la repressió de la llibertat d'expressió és greu. Hi ha detencions arbitràries, sovint acompanyades de tortura. Tots els mitjans crítics amb el règim de Putin són eliminats. Els polítics que parlen en contra de l'agressió russa a Ucraïna són condemnats a penes de presó [2]. Pel que fa als homòlegs moderns de Plekhànov —els russos liberals i progressistes que han fugit a l'Europa occidental en resposta a la repressió de Putin—, les seves vides corren més perill que les d'aquells que van fugir del tsarisme.

Viuen amb el temor justificat de ser intimidats, segrestats o, fins i tot, assassinats.

En el 75è aniversari de la Declaració Universal dels Drets Humans, no només veiem estats autoritaris com Rússia que incompleixen les seves disposicions a una escala sense precedents, sinó també que la base moral de l'universalisme és atacada obertament —no tan sols de manera casual, sinó sistemàtica— pels ideòlegs oficials de Rússia, la Xina i l'Índia.

En la dècada de 1880, una figura com Plekhànov, considerat el "pare del marxisme rus", podia pressuposar que la humanitat emprenia un viatge sense retorn envers els drets legals. Avui, els que lluiten per la justícia social han de tenir clar que el viatge pot incloure un bitllet de tornada. Assistim a un retrocés flagrant dels drets humans, tant en la pràctica com en la teoria, i cada cop hi ha menys gent que hi creu, fins i tot a Occident.

Després d'haver aconseguit presentar els immigrants com a "invasors" o "ocupants" disposats a erradicar la cultura del grup dominant, als populistes de dretes només els queda fer un petit pas per presentar els drets humans com uns preceptes *només per a ells*. Al seu torn, en la llista d'objectius del feixisme modern, els que defensen els drets humans són acusats, juntament amb les feministes, de ser els principals facilitadors del presumpte "genocidi blanc".

No obstant això, també és l'esquerra la que impulsa l'erosió de l'universalisme, per una barreja d'operacions d'influència russa i xinesa, i per la premissa profundament antihumanista del món acadèmic postmodern i postestructuralista.

Com a resultat, el liberalisme s'assembla cada cop més a un pare que ha construït per als seus fills un magnífic castell de sorra d'estatuts i institucions, i ara s'hi ha d'enfilar mentre el mar banya la sorra.

> Assistim a un retrocés flagrant dels drets humans, tant en la pràctica com en la teoria, i cada cop hi ha menys gent que hi creu, fins i tot a Occident

Si volem resistir el col·lapse —sobretot l'amenaça de la Gran Bretanya de sortir del Conveni Europeu de Drets Humans (CEDH), que podria desencadenar que altres països fessin el mateix—, hem de contraatacar en nom dels principis de la Declaració Universal dels Drets Humans i lluitar per l'existència d'institucions multilaterals i el dret internacional. Des del 2018, he defensat que això ha de començar amb una *defensa radical de l'ésser humà*.

Orígens de la Declaració

Stéphane Hessel, un membre de la Resistència francesa que va ajudar a redactar la Declaració, va explicar els orígens del seu compromís amb la universalitat. Els països anglosaxons preferien una "declaració internacional" que donés cabuda al relativisme cultural i als arguments particulars, però els redactors estaven decidits a resistir:

> La Declaració Universal deu molt a la reacció universal envers el nazisme, el feixisme, el totalitarisme, i fins i tot, per la nostra presència, a l'esperit de la Resistència. Notava que havíem d'actuar de pressa, que no ens podíem deixar enganyar per la hipocresia que hi havia en l'adhesió proclamada pels vencedors a aquells valors que no pas tots tenien la intenció de fomentar amb lleialtat, però que nosaltres intentàvem imposar [3].

De fet, l'aparent victòria tàctica de l'antifeixisme plebeu al Palau de Chaillot va ser el resultat de dues dècades d'estudis jurídics basats en l'experiència de la Societat de les Nacions, l'Organització Internacional del Treball i el Tribunal Internacional de Justícia. Ja el 1924, el jurista grec Nicolas Politis havia predit que, a conseqüència del Tractat de Versalles, el concepte tradicional de sobirania moriria. L'individu havia trobat una veu en el dret internacional i el resultat inevitable era que els éssers humans, no els governs, esdevindrien subjectes del dret internacional [4].

René Cassin, impulsor de l'universalisme en els debats al voltant de la Declaració, va demanar que s'hi recollís el reconeixement jurídic que l'ésser humà és un "animal social"; per tant, les comunitats, igual que les persones, podien tenir drets, i els individus podien tenir drets socials. Per tal d'aconseguir un acord sobre aquests principis —la centralitat de l'ésser humà, les limitacions del poder estatal i la centralitat dels drets socials—, Cassin i els seus col·laboradors van acceptar el caràcter no vinculant de la Declaració. Segons el seu raonament, era preferible tenir un principi sòlidament establert i convertir-lo més endavant en un tractat i una institució.

Això va marcar la pauta dels seixanta anys següents. Per als defensors dels drets humans, l'etern problema era l'incompliment d'aquests drets per part dels estats i la impossibilitat de fer-los complir si no era apel·lant als tribunals internacionals *a posteriori*. El problema més recent és que cada cop hi ha més persones que no volen ser subjectes del dret internacional: volen que la seva comunitat —blanca i cristiana a Europa, hindú a l'Índia, no indígena al Brasil, jueva a Israel— tingui més drets i que siguin els estats els que en reclamin la sobirania a les persones.

Això és, al cap i a la fi, el que ha provocat que la ministra de l'Interior britànica amenacés amb un segon Brexit, en aquest cas respecte del Tribunal Europeu de Drets Humans, i que

un gran nombre de votants de dretes li donés suport.

Crisi del jo neoliberal

És habitual citar la inseguretat econòmica com la causa de la crisi del jo neoliberal. I hi ha proves que ho demostren. Una enquesta que l'Institut Pew va fer el 2021 en disset països va revelar que la manca de confiança en la democràcia estava estretament relacionada amb la sensació d'inseguretat econòmica [5]. El capitalisme neoliberal ha generat una desigualtat creixent i un estancament econòmic en el món desenvolupat.

Però això per si sol no pot explicar el fracàs sobtat de l'acceptació del govern democràtic i la manca de confiança en els drets humans. Per trobar-hi una explicació, cal que ens fixem en el fracàs de la visió neoliberal del món quan el sistema —entre el 2008 i el 2011— va perdre la seva coherència interna.

A diferència de l'economia keynesiana, el neoliberalisme es presentava com una teoria del tot. No només explicava per què les mines de carbó britàniques havien de tancar, i per què milions de treballadors manuals respectables i qualificats de cop es veien immersos en un món de treball insegur i envoltat de delinqüència. I també explicava com es podien utilitzar els principis del mercat per gestionar les presons, per quina raó el carbó podia tenir un "preu" o per què el més lògic que podies fer si eres pobre era demanar un préstec. Fins i tot va convertir les cites en un mercat.

Paradoxalment, el neoliberalisme va ancorar la nostra creença en l'individualisme en la psicologia de masses; des de la *favela* brasilera fins a les ciutats del cinturó industrial dels Estats Units, la gent es va adonar que, com més visquessin segons el principi de la llei del més fort, més feliços serien.

Així, des de mitjan anys vuitanta fins a la fallida de Lehman Brothers, el 2008, va sorgir un "jo neoliberal". Aquest concepte es basava en la creença que el mercat actua com un ordinador gegant que calcula els resultats òptims per a cada individu, i que el pitjor que es podia fer era manipular aquesta màquina introduint-hi valors morals o creences socials.

Però el món que va formar el jo neoliberal s'ha ensorrat. La màquina ha deixat de funcionar. I tot i que, des del 2008, l'economia mundial ha sobreviscut gràcies a la respiració assistida, amb desenes de bilions de deute addicional i milers de milions en diners ficticis dels bancs centrals, no es pot mantenir viva una ideologia amb respiració assistida. El cervell humà exigeix coherència.

Actualment, milions de cervells humans han de fer front a cinc crisis simultànies: la crisi climàtica, que exigeix canvis importants en l'estil de vida dels països industrialitzats; la crisi econòmica, amb un alentiment del creixement i un augment del deute; la crisi de les societats democràtiques, que no poden oferir benestar a la gent del carrer; la crisi de l'asimetria tecnològica, que atorga a les grans corporacions el poder de controlar i vigilar la ciutadania, i, en darrer lloc, la crisi de la COVID-19, que ha accelerat totes les altres.

> Actualment, milions de cervells humans han de fer front a cinc crisis simultànies: la crisi climàtica, la crisi econòmica, la crisi de les societats democràtiques, la crisi de l'asimetria tecnològica i la crisi de la COVID-19

I mentre els cervells fan front a aquestes crisis, també es veuen abocats a una crisi del jo neoliberal. La persona en què es van haver de convertir per sobreviure en la modernitat líquida no pot sobreviure a l'enfangament sobtat de la realitat.

I com que l'esquerra es nega a donar respostes coherents, i atès que als amos del capital mediàtic no hi ha res que els agradi més que actuar davant una multitud esgotada, confosa i desil·lusionada, la gent ha començat a mirar enrere, a una època en què l'Estat i la comunitat autodefinida tenien drets sobre l'individu.

La ideologia dels BRICS+

Els BRICS+ se senten encoratjats pel fet que la Xina, amb el seu menyspreu pels drets humans, no solament té la història de desenvolupament humà més reeixida, sinó que ara ha reclamat el lideratge moral del Sud global, amb Rússia com a portaveu a Euràsia.

En un comunicat conjunt de Rússia i la Xina publicat el 4 de febrer del 2022 —que va ser una espècie de preludi de la guerra genocida contra Ucraïna—, Putin i Xi van anunciar un nou antiuniversalisme coherent:

> El caràcter universal dels drets humans s'ha de veure a través del prisma de la situació real de cada país en particular, i els drets humans s'han de protegir d'acord amb la situació específica de cada país i les necessitats de la seva població [6].

Així, doncs, correspon a Moscou i a Pequín definir el que constitueix la llibertat d'expressió, la democràcia o unes eleccions justes. Aquest principi ha resultat tan atractiu per als autòcrates i dictadors del Sud global que s'han apressat a reunir-se en massa a l'entorn del projecte BRICS+. Es tracta d'un repudi obert dels principis del 1948.

Mentre l'extrema dreta clama pel dret dels estats nord-americans a prohibir l'avortament i a perseguir qualsevol dona que es desplaci a altres estats per avortar, alguns sectors de l'extrema esquerra reclamen ara un "món multipolar", disculpen la repressió genocida del poble uigur i denuncien la universalitat com a producte de l'imperialisme blanc.

El que comparteixen el moviment MAGA ("Make America great again", és a dir, "Fem que Amèrica torni a ser gran") i els neoestalinistes és un profund antihumanisme.

Sabem d'on ve en el cas de la dreta. Com va dir Arendt amb relació als criminals de Nuremberg: no només consideraven que les seves víctimes eren infrahumanes, sinó que, com a autèntics nihilistes, no els importava si ells mateixos vivien, morien o no havien nascut mai [7].

L'antihumanisme de l'esquerra moderna prové d'una font diferent: Foucault i Althusser. Va ser Althusser qui va ensenyar a la generació del 1968 que la història és un "procés sense subjecte", i va ser Foucault qui va insistir que la humanitat era un constructe social, tan fàcil d'esborrar com una cara dibuixada a la sorra.

El resultat d'aquest tipus de pensament va quedar il·lustrat fa dos mesos, quan una aliança d'estudiants d'esquerres de Harvard es va negar a condemnar, i fins i tot a esmentar, l'assassinat de 1.200 jueus israelians a mans de Hamàs, al·legant el següent: "El règim de l'apartheid és l'únic culpable. La violència israeliana ha estructurat tots els aspectes de l'existència palestina durant 75 anys" [8].

S'ha desterrat la idea que el poble palestí tingui agència i capacitat d'acció. Només hi ha l'opressor que controla el comportament dels oprimits. Un cop consideres que els éssers humans són un constructe social, i que les seves accions són el resultat d'estar "estructurats" per l'opressió, aleshores qualsevol noció d'agència deixa de tenir sentit. Fins i tot es pot ignorar el *dictum* més fonamental de Karl Marx:

La història no fa res, no té riqueses immenses, no lliura cap batalla. És l'home, l'home real i viu, el que fa tot això, el que posseeix i lluita; la "història" no és, per dir-ho d'alguna manera, una persona a part, que utilitza l'home com un mitjà per assolir els seus objectius; la història no és més que l'activitat de l'home perseguint els seus objectius [9].

Per entendre la declaració de Harvard, només cal convertir cada una d'aquestes afirmacions en el seu contrari: la història ho fa *tot*, lliura *totes* les batalles; és, de fet, una persona independent dels titelles que executen els seus desitjos, que al seu torn no són més que una col·lecció d'ossos i ADN.

Recuperar la posició central de l'ésser humà en el dret i la justícia internacionals no serà fàcil, sobretot perquè el poder asimètric sobre la tecnologia està creant persones que se senten controlades, vigilades, amb un comportament predit i modelat per les quatre polzades de titani i vidre que porten a la butxaca.

Així que per defensar l'universalisme hem de seguir la lògica d'antifeixistes com Cassin, Politis i Hessel.

Segons Politis, fins i tot amb la forma més rudimentària de govern internacional, l'individu es presentarà davant dels tribunals exigint justícia contra l'Estat sobirà. Per molt que s'intenti dictaminar en contra seva, o reduir-lo als marges, és allà. Si hi ha un sistema d'estats i tribunals internacionals, l'única base sobre la qual l'individu pot estar present és la de la universalitat de l'experiència humana, el fet biològic que, com a éssers humans, tots som membres de l'espècie *Homo sapiens*, malgrat les nostres diferències ètniques,

lingüístiques i culturals.

> Per segona vegada en un segle ens veurem obligats a resistir contra el feixisme i a derrotar-lo. Hem d'adoptar un ethos antifeixista, és a dir, hem de viure conscientment de manera antifeixista

Fins i tot per a l'*influencer* d'extrema dreta de TikTok, que vol defensar el seu dret a sembrar desinformació a canvi de dòlars en publicitat, només hi ha dos principis legals en un mercat global: la força bruta o la universalitat humana. Un cop entenguin el poder absolut de les corporacions en les quals confien per guanyar diners, i el poder de dictadors com Putin, fins i tot aquesta gent seran susceptibles d'argumentar que el seu "dret a la llibertat d'expressió" rau en el fet de ser membres de la seva espècie, no en una posició temporal dins d'una jerarquia inestable.

Ethos antifeixista

Per a mi, la lluita per defensar la Declaració i el Conveni Europeu de Drets Humans, que encarna els seus principis i que encara és més important, ha de sorgir de les arrels antifeixistes del projecte.

El filòsof italià Enzo Traverso sosté que l'antifeixisme va sorgir a mitjan anys trenta com una nova religió civil sintètica, que va substituir i transformar les seves ideologies coadjuvants, és a dir, el comunisme, el liberalisme i el cristianisme radical:

> Contra la religió política feixista de la força, l'antifeixisme defensava la religió civil de la humanitat, la democràcia i el socialisme. L'ètica compartida va ser tal que, en un context històric excepcional i necessàriament transitori, va permetre mantenir units cristians i comunistes ateus, liberals i col·lectivistes [10].

En el moment en què es va aprovar la Declaració Universal, l'antifeixisme com a ètica va tornar a retrocedir en les seves parts constituents. Atès que les condicions excepcionals que el van crear estan ressorgint, nosaltres també hem d'intentar fer un nou tipus de síntesi, fusionant en un projecte la justícia social, la universalitat, la defensa del dret internacional i un ordre mundial basat en lleis.

A la pràctica, cal escometre tres tasques, però no hi ha gaire temps per dur-les a terme. En primer lloc, per combatre l'aliança de l'extrema dreta entre l'elit i la turba, necessitem una aliança temporal del centre i l'esquerra: una versió contemporània del Front Popular

concebuda per fer pactes tàctics de no-agressió i fins i tot grans acords estratègics per tal de fer complir l'estat de dret i evitar que polítics alineats amb el feixisme com Trump i els seus imitadors s'apoderin de la maquinària governamental. Per aconseguir-ho, potser cal adoptar formes que no siguin especialment agradables, com el Govern espanyol actual, però cal fer-ho.

En segon lloc, hem d'adoptar una estratègia de democràcia militant. El jurista alemany Karl Loewenstein sostenia el 1938 que el feixisme és sobretot una tècnica basada en l'explotació de les debilitats de la democràcia. Si li talles el finançament exterior, en prohibeixes els uniformes, reprimeixes el seu discurs d'odi, potser no podràs matar la idea, però sí que desbarataràs la tècnica. Les institucions de justícia supranacional, incloent-hi el Tribunal Europeu de Drets Humans, segueixen sent —mentre sobrevisquin— els mitjans més eficaços per fer-ho [11].

En tercer i darrer lloc, hem d'adoptar un *ethos* (una ètica, un esperit) antifeixista, és a dir, hem de viure conscientment de manera antifeixista. Després de dues generacions d'amoralisme justificat pel mercat, això és el més difícil de tot, especialment quan s'estan gastant milers de milions de dòlars per introduir l'*ethos* feixista en els nostres perfils de Twitter i TikTok.

No hi ha dubte que per segona vegada en un segle ens veurem obligats a resistir contra el feixisme i a derrotar-lo. És un fenomen global i s'estén espontàniament per les xarxes socials a mesura que el jo neoliberal s'evapora. L'*ethos* és, en última instància, una visió del jo: si l'esquerra no lluita per tenir-ne un i, en canvi, prefereix un seguit de "demandes" o greuges, només en sortirà beneficiada l'extrema dreta. Això no és un argument contra la política identitària: és un reconeixement que la identitat ha d'estar arrelada en la humanitat.

Mentre resistim, els pares de la Declaració Universal dels Drets Humans tenen dues lliçons per ensenyar-nos: que un principi plasmat en una carta està bé, però que un conveni jurídicament vinculant és encara millor.

I aprofitar l'ocasió. Hi haurà un moment en què gent com Donald Trump, Elon Musk i Andrew Tate ja seran història; en què Vladímir Putin i Xi Jinping corrin la mateixa sort que tots els dictadors. En aquell moment, enmig del caos, unes poques persones armades amb un argument jurídic a favor de l'universalisme i un ethos humanitari poden aconseguir moltes coses.

REFERÈNCIES I NOTES

1 — Plekhànov, Gueorgui (1883). *Socialism and Political Struggle*.
2 — Amnistia Internacional (2023). *Amnesty International Report 2022/23: The State of the World's Human Rights*. Informe sobre Rússia, p. 307-311. Disponible en línia.
3 — Hessel, Stéphane (2011). *Indigneu-vos!* Barcelona: Columna Edicions, pàgina 34. Traducció de Maria Llopis.

4 — Winter, Jay; Prost, Antoine (2013). *René Cassin and Human Rights: From the Great War to the Universal Declaration (Human Rights in History)*. Cambridge University Press. Versió Kindle.
5 — Wike, Richard; Fetterolf, Janell (2021). *Global Public Opinion in an Era of Democratic Anxiety*. Pew Research Center. Disponible en línia.
6 — El text complet en anglès de la "Declaració conjunta de la Federació Russa i la República Popular de la Xina sobre la nova era de les relacions internacionals i el desenvolupament sostenible global" es pot consultar en línia.
7 — Arendt, Hannah (2017). *The Origins of Totalitarianism*. Penguin Classics.
8 — Harvard Palestine Solidarity Group (2023). Joint Statement by Harvard Palestine Solidarity Groups on the Situation in Palestine. Institut d'Estudis Palestins. Comunicat disponible en línia.
9 — Marx, Karl i Engels, Friedrich (1845). *Die heilige Familie*. L'edició en castellà [*La Sagrada Familia*] es va publicar l'any 1997 per part d'Edicions Akal.
10 — Traverso, Enzo (2007). *Fire and Blood: The European Civil War, 1914-1945*. Verso. Versió Kindle.
11 — Loewenstein, Karl (1937). *Militant Democracy and Fundamental Rights. The American Political Science Revie*w. Vol. XXXI, núm. 3 (juny 1937), p. 417-432. American Political Science Association.

Paul Mason
Paul Mason és periodista, escriptor i activista polític del Partit Laborista. Escriu habitualment a *The New European* i al *Frankfurter Rundschau* i publica una *newsletter* a Substack anomenada *Conflict & Democracy*. Anteriorment, havia estat redactor econòmic del programa de la BBC *Newsnight* i del *Channel 4 News*. És autor de set llibres, entre els quals *Postcapitalism* (2015) i *How to Stop Fascism* (2021). Actualment viu a Londres i treballa en un projecte per elaborar una història global del comunisme.